

RECENZE

vlastní metodické nejednoznačnosti, míchání různých typů nesouměřitelných mobilit a kreativní práce se statistikami spojené s nejednoznačností v tom, co studie vypovídá o doktorandech a co o pozdějších typech mobility. Zcela mylné a zavádějící tvrzení, že v ČR neexistují strukturální bariéry pro mobilitu žen, pak odhalilo zavedení výše zmíněného pravidla u Juniorských grantů GA ČR. Zavedení povinnosti absolvovat půlroční postdoktorskou stáž v zahraničí jako podmínka účasti v soutěži u Juniorské granty GAČR vyvolalo bouři nevole a otevřený protestní dopis Národního kontaktního centra – ženy a věda Sociologického ústavu AV ČR, ke kterému se připojilo přes 700 vědců a vědkyň, kteří protestovali právě proti tomuto pravidlu a jeho

asymetricky negativnímu dopadu na matky-vědkyně na počátku dráhy. Zde se totiž plně ukázalo, že ženy absolvují postdoktorské stáže v mnohem menší míře z důvodu rodičovství a že takové pravidlo může zakládat nepřímou diskriminaci na základě rodičovství. Grantová agentura České republiky pravidla účasti po tomto tlaku změnila. Půlroční stáž je možné rozdělit na dvě kratší, věkový limit 35 byl nahrazen 8 lety od ukončení doktorátu, do nichž se nezapočítává mateřská a rodičovská dovolená, ve výjimečných případech je stáž možno prominout vůbec a možné je též uznat doktorské studium v zahraničí, pokud po něm následovala postdoktorská stáž v ČR.

Marcela Linková

**Helena Šebková, Josef Beneš,
Vladimír Roskovec**
*Využití evropských standardů pro
zajištění kvality na českých vysokých
školách*
Praha: Vyšehrad, 2013, 216 s.

Tato publikace je věnována výsledkům mezinárodního projektu, jehož cílem bylo identifikovat překážky při implementaci Evropských standardů a směrnic pro vnitřní zajišťování kvality na vysokých školách. Projekt nesl název *Identifying Barriers in Promoting the European Standards and Guidelines for Quality Assurance at Institutional Level – IBAR*. Celá publikace, která

má šest kapitol, je tedy zaměřena především do oblasti týkající se systémů vnitřního zajišťování kvality na vysokých školách.

Po stručném Úvodu následuje kapitola *Kvalita vysokého školství v mezinárodním kontextu*, která se člení na čtyři podkapitoly podle nejdůležitějších mezinárodních institucí, které se také zabývají kvalitou vysokého školství. Prvá podkapitola je věnována aktivitám a názorům OECD, druhá pojetí kvality v dokumentech Evropské komise, třetí aktivitám Evropské asociace univerzit (EUA) a čtvrtá pojetí kvality v rámci Boloňského procesu. Obsahem kapitol je především popis

a analýza toho, co jmenované instituce či v případě Boloňského procesu spíše platforma sdružující představitele států, členů Boloňského procesu, nevládních odborných grémíí a mezivládních institucí doporučují pro zabezpečení kvality na úrovni vnitřních systémů vysokých škol. Stručná shrnutí na konci každé kapitoly zdůrazňují nejdůležitější myšlenky, doporučení či problémy, které jednotlivé pohledy přinášejí.

Třetí kapitola je věnovaná *Evropským standardům a směrnicím (ESG) pro vnitřní zajišťování kvality na vysokých školách*. Převážnou část monografie tvoří kapitoly čtyři a pět, které jsou věnovány projektu IBAR – čtvrtá kapitola popisuje projekt, teorii a metodice, pátá kapitola jeho výsledkům. Po závěrečném *Shrnutí* následuje bohatý seznam literatury, který může být vhodnou inspirací pro všechny, kteří se tématem kvality na vysokých školách zabývají.

Projekt byl koordinován Centrem pro studium vysokého školství, v.v.i (Česká republika), dále se do něho zapojilo šest partnerů – Universita v Durhamu (Spojené království Velké Británie a Severního Irsku), Universita Twente – Centrum pro vysokoškolskou politiku¹⁰ (Nizozemsko), Centrum pro výzkum vysokoškolských politik¹¹ v Matosinhos (Portu-

galsko), Vysoká škola ekonomická ve Varšavě¹² (Polsko), Universita Konstantina Filosofova v Nitře (Slovensko) a Lotyšská universita v Rize (Lotyšsko). Společné partnerství výzkumných organizací a vysokých škol, rozličné vysokoškolské kulturní tradice v jednotlivých zemích a pečlivě vybrané konkrétní instituce, pokrývající široké spektrum činností a zaměření, přispělo k tomu, že vznikl zajímavý obrázek o tom, jak vnitřní systémy zabezpečení kvality na evropských institucích fungují i o tom, zda mají evropské vysoké školy povědomí o základním dokumentu vznikajícího Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání.

Projekt sledoval implementaci standardů ESG část 1 v systémech vnitřního zabezpečení kvality, v oblasti přístupu ke studiu, dále v problematice studentů vysokých škol a hodnocení jejich studijních výsledků, řízení kvality, vnitřních a vnějších aktérů v procesu kvality, akademických pracovníků. Zkoumala se též role informací ve vnitřních systémech zabezpečení kvality a spolupráce vysokých škol se středními školami. Oblasti byly zvoleny tak, aby pokryly sedm standardů ESG pro vnitřní systémy zajišťování kvality.

Monografie přináší informace o hlavních trendech v rozvoji zabezpečení kvality, a to z různých úhlů pohledu velmi odlišných mezinárodních organizací. Zachycuje počínající

¹⁰ Centre for Higher Education Policy Studies (CHEPS).

¹¹ Centre for Research in Higher Education Policies (CIPES).

¹² Warsaw School of Economics.

posun od tradičního pojetí kvality, které si určovaly především vysoké školy samy, k modelu, kdy to, co je „kvalitou“ stále více začínají určovat vnější aktéři, zejména představitelé státu. To samozřejmě souvisí s posunem vnímání hlavní úlohy vysokých škol. Ještě v nedávné minulosti byly univerzity vnímány jako poskytovatelé nejvyššího vzdělání a měly zejména čtyři základní funkce: vytváření a šíření dominantního odborného a společenského názoru, výběr společenských elit, vytváření nových znalostí a vzdělávání státních zaměstnanců a dalších úředníků¹³. Nárůst počtu studentů (masifikace vysokoškolského vzdělávání, a to i v jeho nejvyšších stupních – magisterském a doktorském) a stupňující se (globální) soutěž o finanční a lidské zdroje postupně vedou k tomu, že vysoké školy včetně univerzit jsou stále více spojovány s rozvojem společnosti a je jim přičítána za tento rozvoj odpovědnost¹⁴. Tento přístup urychlila nedávná ekonomická krize a v decizní sféře významného počtu evropských zemí

začíná převažovat *pohled na univerzity jako na motor či alespoň možnost řešení této krize*. Tato vize je prezentována na širší veřejnosti. Na vysokou školu (univerzitu) je tak nahlíženo daleko více optikou podílu, kterým by měla přispět k ekonomickému rozvoji země. Znalosti se více začínají stávat komoditou, u vysokých škol jsou hodnoceny výkon, který je často spojován lineárně s kvalitou (vyšší výkon je vyšší kvalita), a odpovědnost (*accountability*) vůči společnosti. Důležitým ukazatelem kvality se stává též zaměstnatelnost absolventů, kterou vzdělávací proces může ovlivnit jenom do určité (menší) míry apod. Zejména názory OECD a Evropské komise prezentované v této monografii představují měnící se paradigma vysokoškolského vzdělávání a v důsledku toho pojetí kvality. Důraz je kladen na sběr dat, mapování a hodnocení, na znalostní trojúhelník, průmyslové doktoráty, prakticky orientované vzdělávání.

Výsledky výzkumů Evropské asociace univerzit jsou kvalitě, jak ji doposud vnímají vysoké školy, nejbližší, taktéž jsou nejbližší vnitřním systémům zabezpečení kvality. Boloňský proces pak přinesl ESG a přispěl k vytvoření Evropského registru kvality (EQAR). Obojí mělo podpořit budování důvěry mezi jednotlivými agenturami pro zabezpečení kvality jakkoliv rozdílného zaměření a v důsledku toho i důvěry mezi jednotlivými vysokými školami a/nebo zeměmi.

¹³ MAASSEN, P; STENSAKER, B. The knowledge triangle, European higher education policy logics and policy implications. *Higher Education*, 2011, 61, s. 757–769.

¹⁴ MAASSEN, P; STENSAKER, B. The knowledge triangle, European higher education policy logics and policy implications. *Higher Education*, 2011, 61, s. 757–769. ŠTASTNÁ, V; JAŠUREK, M.; YOUNG, M. *University Autonomy in the Turbulent Last Two Decades: a Case Study of the Czech Republic and Charles University*. Příspěvek prezentovaný na výroční konferenci CHER (Consortium of Higher Education Researchers). Lausanne, září 2013.

Evropské standardy a směrnice pro vnitřní zajišťování kvality na vysokých školách byly přijaty konferencí ministrů v rámci Boloňského procesu v roce 2005 v norském Bergenu. Jsou považovány za jeden z pilířů jak celého procesu, tak vznikajícího Evropského prostoru vysokoškolského vzdělávání¹⁵. ESG (2005) procházejí v současné době revizí, jejímž cílem je ESG zpřesnit a v novém dokumentu kodifikovat praxi v oblasti zajišťování kvality, která se za období let 2005 – 2014 v evropských zemích ustálila.

Lze tedy říci, že tento dokument z hlediska kvality vzdělávací činnosti vysokých škol v sobě zahrnuje jak osvědčené principy systémů zabezpečení kvality:

prvotní odpovědnost za kvalitu svých aktivit a její zabezpečení mají vysoké školy;

zabezpečení kvality odpovídá rozrůzněnosti vysokoškolských systémů, diverzitě institucí, programů i studentů, kteří na nich studují;

zabezpečení kvality je nastaveno tak, aby rozvíjelo kulturu kvality;

zabezpečení kvality je nastaveno tak, aby zohlednilo potřeby a očekávání studentů, všech dalších zainteresovaných skupin (akademických pracovníků, zaměstnavatelů apod.) i společnosti, tak nové nástroje, které byly zejména v rámci Boloňského

procesu vytvořeny (rámce kvalifikací, metodiku výsledků učení, kreditové systémy typu ECTS apod.) a které jsou se zajišťováním kvality propojeny implicitně i více nebo méně explicitně. Dále budou v nových ESG reflektovány změny v přístupu k vysokoškolskému vzdělávání (např. učení orientované na studenta – *student centred learning*). Stejně jako ESG (2005) i návrh revidovaného dokumentu má tři části, které reprezentují tři hlavní oblasti zajišťování kvality: část 1 – ESG pro vnitřní zajišťování kvality; část 2 – ESG pro vnější zajišťování kvality a část 3 – ESG pro agentury zabývající se vnějším zajišťováním kvality. Projekt IBAR zkoumal ESG (2005), část 1 a poskytl proto i důležité podklady pro jejich revizi.

Není cílem této recenze zabývat se jednotlivými názory uvedenými ve studii ani polemizovat s nimi. Nicméně kapitola 5 *Výsledky projektu IBAR* zahrnuje se svými podkapitolami základní oblasti, se kterými se setkává každá vysoká škola, chce-li zajistit kvalitu své vzdělávací činnosti. Vybrané instituce, na kterých je ukázáno, jak jsou tyto oblasti a s nimi související principy ESG pojímány, pokrývají jak v kontextu České republiky, tak v evropském měřítku celou škálu velmi odlišných kultur, ale zejména škálu různých poslání a rolí vysokých škol. Na jednom místě se v každé podkapitole objeví národní, český kontext, sledovaná problematika na participujících vysokých školách, mezinárodní srovnání

¹⁵ Pro Evropský prostor vysokoškolského vzdělávání se v českých textech vžíla zkratka EHEA, odvozená z anglického *European Higher Education Area*.

a v poslední části jsou pak formulovány závěry se zaměřením na českou situaci. Vedle identifikovaných bariér týkajících se implementace ESG jsou uváděny i příklady dobré praxe. Každý čtenář si může podle zaměření své instituce či podle prostředí, ve kterém působí, nalézt celou řadu podnětů k přemýšlení, a to nejenom v rámci národního, ale i mezinárodního porovnání. Spolu s kapitolou 2 *Kvalita vysokého školství v mezinárodním kontextu* a kapitolou 3 *Evropské standardy a směrnice pro zajišťování kvality* tak čtenář nalezne na jednom místě základní informace o tom, jak je nahlíženo na kvalitu vysokých škol, její zabezpečování a zejména na vnitřní systémy zajišťování kvality na vysokých školách.

Monografie přichází v době, kdy je v České republice připravována rozsáhlá novela vysokoškolského zákona zaměřená zejména na změnu systému akreditací. Kromě akreditace studijních programů by byla možná i akreditace celých širších oblastí vzdělávání, v jejichž rámci by pak uskutečňování konkrétních studijních programů bylo v gesci vysoké školy. Doposud se v návrhu novely s ESG explicitně vůbec nepracovalo. Je to škoda, neboť tento dokument zachovává přístup k systému zabezpečení kvality na vysoké úrovni z tradičního pohledu, v České republice pěstovaného prakticky od roku 1998. Je to tedy přístup blízký našim vysokým školám. Nový návrh ESG pracuje i s novými trendy. Pro Českou

republiku je důležitý prostor, který ponechává pro různé typy institucí se zcela odlišným posláním a rolí v národním (i evropském) vysokoškolském systému.

To, že Česká republika nevyužívá ESG a nepracuje s tímto dokumentem explicitně, není v Evropě ojedinělé. Výzkumy EUA ukázaly, že povědomí o ESG je na vysokých školách v Evropě nízké, protože instituce se soustřeďují na národní požadavky, které ESG ne vždy berou explicitně v úvahu. Koordinace a podpora pro implementaci ESG ze strany státu by tedy byly žádoucí. Implementace ESG by napomohla využívat všechny nástroje, které nabízí náš zákon o vysokých školách (v publikaci jsou popsány v kapitole 5). Poznanky získané v projektu IBAR ukazují, že klíčovými silami ale musí být *logika dané instituce* a její *speciální dynamika*. Mohou působit jako bariéry, ale i jako hnací síla. V *Závěru* jsou formulována doporučení pro české vysoké školy a jejich systémy zabezpečení kvality. Důležitá jsou zejména proto, že ponechávají hlavní odpovědnost za kvalitu na vysoké škole, zdůrazňují pěstování *kultury kvality* uvnitř instituce, tedy *celkové atmosféry založené na shodě na tom, co kvalita v daném kontextu konkrétní vysoké školy znamená*. Zdůrazněno je to, že mechanismy a nastavení systému zabezpečení kvality musí *odpovídat zaměření a roli vysoké školy*. Potenciální diverzitu v celém systému vysokého školství v České republice pak může „vhodně

vyvážit a harmonizovat soulad principů těchto systémů zabezpečení kvality na jednotlivých školách, jakkoliv různých, právě s jednotlivými standardy ESG a jejich směrnici“ (str. 207). Zajišťování kvality není cíl sám o sobě, nýbrž nástroj, který má sloužit ke zkvalitnění vzdělávací činnosti a měl by vždy reflektovat fakt, že pojetí kvality není jedno a v jeho rozličnosti je síla celého systému.

Monografie stojí za přečtení a přemýšlení i v souvislosti se zmíněnými reformami, které v brzké době čekají Českou republiku a její vysoké školy. V tomto směru bych chtěla zakončit toto stručné pozvání do oblasti zajišťování kvality citátem z vystoupení představitele Rady Evropy, pana Sjura Bergana, na konferenci ministrů v belgické Lovani: *„Reformy, jež byly zahájeny s nadšením, mohou zaniknout v lhostejnosti, pokud nebudou sloužit vizi, která bude obsahovat více než pouhá nařízení a opatření.“* Bergan

dále citoval výrok chilského sociologa Eugenia Tironiho: *„Odpověď na otázku, jaké vzdělání potřebujeme, hledáme v odpovědi na jinou otázku: jakou společnost chceme vytvořit?“*¹⁶ a upozornil tak na prostý fakt, na který se často ve zrychleném tempu současného světa zapomíná, že změny vzdělávacího systému budou mít dalekosáhlé dopady na budoucí vývoj společnosti, který se projeví v dlouhodobém horizontu, a to, jak bude pojmána kvalita a dbáno o její zabezpečení, bude bezesporu jedním z determinantů tohoto vývoje.

Věra Štátná

¹⁶ Eugenio Tironi: *El sueño chileno* (Chilský sen). http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/bologna/conference/documents/CoE_address_Leuven_280409.pdf